

gokkal, bűnökkel, engedetlenségekkel és visszaélésekkel is. Tudomásul veszi, hogy a legfejlettebb társadalomban sem angyalok, hanem emberek élnek. Az emberszolgálat elősegítheti a humánusabb társadalom építését, hozzájárulhat az emberiség emberibb formálásához. Meggyőződésem, hogy az ember úgy lesz egyre jobb hívő, egyháztag, hogy egyre inkább embersége sebb lesz.

Az emberszolgálatban nyer értelmet és igazolást az örök humánus, és válik elérhető valósággá az emberiség boldog jövője. Az unitárius kereszténységnek ez a hite és optimista jövőlátása nem könnyelmű hiszékenység vagy délibáb kergetése, hanem a valóság felismerése, a tények látása, és építés a tényekből. De mindig a hit erejével és isteni reménységgel.

Emberszolgálatunk jutalma Jézus szerint a többre bízatus: „Jól van, jó és hű szolgám, a kevésen hű voltál, sokat bízok rád ezután” (Mt 25,21). A mi kötelességünk nem lehet más, mint itt és most, hittel, szeretettel és felelősséggel szolgálni embertársainkat, hadd „érezzék, lássák meg, hogy tiszták és jók vagyunk. Hogy jót akarsz és te is tiszta jó vagy! S egy tekintetünk elhitesse veled: szép dolgokért élsz – és érdemes élned.” Ezért hiszek az unitárius egyház szolgálatában.

Dr. Sztankóczy Zoltán

A KERESZTSÉG AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN

I. Kereszttség az evangéliumokban

Az újszövetségi könyvekben a kereszttség három fő változatával találkozhatunk, és pedig először Keresztelő János által, a mozgalmához csatlakozók alámerítésével, másodsor a Názáreti Jézus megkeresztelkedésével, amelyet ugyancsak Keresztelő János teljesített, harmadsor az apostolok által végzett és a keresztény gyülekezetekbe való felvételt szentesítő kereszttséggel. Olvashatunk egy helyen a Jézus által végzett keresztstégről is, amelynek megítélése azonban mind tartalmát, mind formáját illetően kevésbé lehet határozott.

A keresztelő próféta fellépéséről és kivégzéséről történeti források is említést tesznek. Eszerint a Keresztelő erkölcsi prédikátorként lépett fel, majd lázítót látva benne, a fejedelem kivégeztette.

Az evangéliumok Keresztelő János fellépését Jézus működéséhez kapcsoltan és annak függvényében állítják elénk, a történeti eseményeket egyrészt szervesen kiegészítő, másrészt azonban azoktól teljesen független legendákat elbeszélő részleteket fűzve hozzá.

- János fellépését csak az eszkatologikus várakozások keretében elhelyezve lehet helyesen értelmezni. Erre a feltételre maguk az evangéliumok is rámutatnak, hiszen János a mennyek országának, az Úr ítéletének közeli teljesülése okán követelte a megtérést, és ígérte a hozzá csatlakozóknak a bűnök bocsánatát és az ítélet utáni üdvösséget. Az evangéliumokból Keresztelő János prédikációjának tartalmáról csak nagyon keveset tudhatunk meg. Lukács evangéliuma szerint a hozzá intézett „mit tegyünk hát” kérdésre az írásokkal egybehangzó erkölcsi parancsolatokhoz való igazodást emelte ki. Ebből következtethetően nem új utat, nem új életszabályokat, nem is új hitet, hanem az ószövetségi parancsok következetes megtartását követelte meg. Azokat pedig, akik meghallgatták a prédikációkat és elfogadták a megtérésre hívó felszólítást, a Jordán vizébe alámerítve „megkeresztelte”. Ez a jánosi kereszttség a zsidóknál gyakorolt prozelita kereszttséghez hasonlítható annyiban, hogy csak egyszer lehetett felvenni (ellentétben az esszénusok naponként ismétlődő megtisztulási szertartásával), de lényeges vonásokban túl is lépett azon. Nem a szövetségben való megerősítést célozta, hanem felkészülést és elkötelezést az új korszakba való átlépést megelőző isteni ítéletre. A zsidó farizeusokat és írástudókat különösen az készítette ellenállásra, hogy Keresztelő Ábrahám fiait is, tehát minden izraelitát kötelezett erre a megtérési keresztsegre, amit ők Ábrahámra, a zsidók ősatyjára hivatkozva akartak visszautasítani.

A jánosi kereszttség lényege bizonyára ugyanaz volt Jézus megkeresztelkedése előtt is, mint azt követően is, és feltehető, hogy a nála jelentkező Jézust ugyanolyan keresztsegben részesítette, mint mindenki más is.

Az evangéliumok Jézus feltámadása és megdicsőülése felől minősítik a Keresztelő szerepét, azzal a céllal, hogy egymáshoz viszonyítva mind határozottabban kiemeljék Jézus fellépését, és elhalványítsák hozzá képest Keresztelő János jelentőségét. Abból a két tényből, hogy maga Jézus kereste fel a Keresztelőt, és ő kérte tőle a keresztseget, olyan viszony tételezhető fel kettőjük között, amelynél a tanítvány kereste fel a mestert, és akart csatlakozni annak mozgalmához, és ennek teljesüléseként részesedett ő is másokhoz hasonló keresztsegben. Amíg János élt és keresztelt, a vele párhuzamosan működő Jézus (ha a valóságot tükrözi a János evangélium erre utaló szövege, Jn 3,26) is keresztelt, és az ő keresztsegeinek tartalma akkor ugyanolyan megtérési vízkereszttség lehetett, mint Jánosé. Az evangéliumi hagyomány ezt nem fogadhatta el, és Jézus szerepét és az ő keresztseget magasabb szintre akarta helyezni. A legmesszebbre János evangéliuma megy el, ahol Jézusnak János általi megkereszteléséről nincs is szó, hanem csak arról, hogy János látta a Lelket leszállni az égből, és megnyugodni Jézuson, és az őt elküldő (az Úr) szerint ez jelenti a felhatalmazást a Szentlélekkel történő keresztsegre.

Lukács evangéliuma ezzel szemben már születésük előtt rokonságba állította Jánost és Jézust, és egész későbbi sorsukat is összefonta. Nemcsak Jézus születését állította csodás legendák keretébe, de Keresztelő Jánosét is.

Tény, hogy a nép tisztelettel hallgatta Jánost, és Lukács szerint azt fontolgatta, hogy nem éppen ő-e a Krisztus. A legegyszerűbb és legvalószínűbb leírást bizonyára Márk szövege kínálta, amely szerint a Jánostól kapott keresztség után (amely tehát még vízkeresztség volt) maga Jézus (és nem János) látta a megnyíló eget és a galambként onnan reá leszálló Lelket, továbbá hallotta a mennyből a neki szóló, az őt Fiúvá fogadó hangot. A szinoptikus evangéliumokban kijelenti János, hogy az utána jövő Erősebbhez képest ő még annak saruszíját megoldani sem méltó. A három szinoptikus evangélium János és az Eljövendő erősebb keresztségét is szembeállítja, azt hangsúlyozva, hogy míg János csak vízzel kereszstel, ő majd Szentlélekkel és tűzzel fog kereszteni. A Szentlélekkel való keresztségben azok fognak részesülni, akiket az ítéletben méltóknak találnak (akiket ezért mint gabonát a csűrbe takarítanak). A tűzzel való keresztség a kárhozatra juttatást jelenti (mint pelyva olthatatlan tűzzel megégettetik). Figyelembe véve azt, hogy a Szentlélekkel és a tűzzel végzett keresztség az ítélethez kapcsolódik, a keresztséget elvégző Eljövendő alatt maga az ítéletre érkező Úr, Isten keresztségéről lehetne szó. Élt az eszkatologikus várakozásokban az ítéletre érkező Emberfia képe is, és János is gondolhatta így az ítéletet, de ezt nem vonatkoztathatta a már környezetében megjelent valóságos ember-Jézusra.

Az evangéliumok egyikében sem olvasható, hogy a Keresztelő elfogatása és kivégzése után bárki folytatta volna az ő kereszteleseit, így Jézus sem. Bizonyára helytálló az a következtetés a fentiek alapján, hogy - leszámítva a negyedik evangéliumban még a Keresztelő Jánossal párhuzamosan esetleg végzett kivételt - Jézus egész földi munkássága során nem keresztele. Nem keresztele meg tanítványait és az apostolokat sem, és az ő követésének, valamint a majdani üdvösség elnyerésének feltételéül Jézus nem nevezte követelménynek a keresztséget, és a megtérést elfogadta a keresztség nélkül is.

Az evangéliumokban csak egyetlen helyen olvasható olyan szöveg, amely szerint Jézus azzal küldte volna ki tanítványait, hogy menjenek és tegyenek tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva nekik a tőle kapott parancsolatokat (Mt 28,19–20).

Máté evangéliumának ez a verse a kereszténységben általánosnak mondható két vonatkozásban is kiemelkedő fontosságra tett szert. Egyrészt a keresztségben erre hivatkoznak, amikor a keresztség szent szertartását, szentségét közvetlenül Jézustól eredeztetik, és a hármas formula használatát is ehhez kapcsolják. Másrészt ezt a verset ítélik a Szentháromság tana evangéliumi igazolásának. Századunk teológiája az újszövetségi könyvek magyarázataiban olyan következtetéshez juthatott, miszerint a hivatkozott Máté-evangéliumi vers meglehetősen bizonytalan alátámasztást jelent mindkét hitelv tekintetében.

A hivatkozott Máté-evangéliumi szövegben a testben feltámadt és megjelent Jézus adta volna a missziós és kereszteleési utasítást a tanítványoknak (Mt 28,18–20), mégpedig együtt mind a tizenegynek. Az emberi, földi vi-

lágba való visszatérés akkor sem valósulhatott meg, miként ma sem tudjuk elgondolni. Jézus nem tért vissza testi valójába, hanem a transzcendens létezésbe lépett át a feltámasztás révén, és a tanítványok vele nem találkozhattak másképpen, mint ahogy azóta is minden követője találkozhatott Jézussal, az ugyancsak transzcendens emberi lélekben. A tanítványok, illetve az evangélisták az átélt sugalmazásokat fogalmazták meg. A Máté-megfogalmazás nyelvezete is jelzi, hogy az nem származhatott Jézustól magától, aki ilyen módon a saját nevében való keresztséget írta volna elő, magát az Atya mellé állítva. Határozott ellenérvet jelent az a körülmény is, hogy a tanítványok a húsvét és a pünkösöd felől visszatekintve sem ismerték és gyakorolták a Máténál olvasható keresztségi formulát, amit bizonyára nem mellőztek volna, ha közös élményben magától Jézustól kapták volna. Mindez arra a következtetésre vezethet, hogy vagy csak Máté evangélista saját forrása utalhatott erre a formulára, vagy pedig, hogy későbbi betoldásból keletkezhetett, feltehetően már a korai gyülekezetek körében, de nem az apostoli körben és időben, hanem csak azt követően.

A Máté-evangélium keresztségi formulája és a szentháromsági dogma nem állíthatók olyan kapcsolatba, mintha az evangéliumba a már kialakult háromság-hitelv épülhetett volna be. Ilyen állítás, vagyis, hogy a dogma már az evangéliumi hagyományban, majd az evangélium megírásakor már létezett volna, nem állhat meg. Ez a dogma a kereszténységben lépcsőzetesen épült fel, és csak a 4. századi egyetemes zsinatokon került túlsúlyra, a hellénizmus behatolásával, ami az evangéliumoktól még nyilvánvalóan teljesen távol állt. A Háromság Egyisten hitelvének a Máté-evangélium keresztségi formulájával való alátámasztás mindenképpen anakronizmus lenne. A keresztény hit azonban valóban három olyan pilléren nyugszik, amelyek egyike sem hiányozhatik, nevezetesen az élő Egy Istenen, Jézuson a Krisztuson és a Szentlelken. A kereszténységen belüli felekezeti tagoltságban a fő vízvonalat a Hármasság tagjainak egymáshoz viszonyított helyzete és kapcsolata jelenti. Ez a kapcsolat nem volt és nem lehetett változatlan az eltelt két évezred folyamán, és a korunkban újra felismerhető megújuló útkeresés fontos vonása az evangéliumi kijelentés korabeli és most időszerű üzenetének újraértelmezése. Az evangéliumokhoz szorosabban kapcsolódó keresztény hit fokozatosan kényszerül elszakadni a Niceában és a követő egyetemes zsinatokon egykor győzelemre jutott, de a korunkban már inkább problematikusnak bizonyuló hitelvektől. Az előadás első felében elmondottak szerint a keresztségnek az evangéliumi korban betöltött szerepéről és formulájáról maguk az evangéliumok - egyetlen kivételtől eltekintve - semmit nem írnak - minthogy sem Jézus, sem a tanítványok nem kereszteltek. A keresztény keresztség eredetét, valamint tartalmát és formuláját az apostoli korban kell tehát keresni, amire az Apostolok Cselekedeteiről szóló lukácsi könyv, valamint Pál apostol levelei kínálnak lehetőséget.

II. Az apostoli keresztség

Minekután arra a következtetésre lehetett jutni, hogy Keresztelő János keresztségének nem lehetett keresztény jellege, mert ezzel csak az ő keresztelési szektájához csatlakoztak, továbbá, hogy Jézus és tanítványai sem végeztek még keresztény keresztséget, végül, hogy Jézus bizonyára nem adott utasítást sem a keresztség megtartására, sem pedig annak tartalmára és formulájára, azt a következtetést is le lehet vonni, hogy a keresztény keresztség megalapítása az apostolok működéséhez kapcsolódik.

Péter pütkösdi beszéde alapján az első keresztény keresztségnek három fő tartalmi vonása emelhető ki, mégpedig: a/ megtérés a bűnök bocsánatára, b/ megkeresztelkedés Jézus Krisztus nevére és c/ a Szentlélek ajándékának elnyerése.

Az apostoli keresztségnél a Szentlélekkel való eltöltést az apostolok a kézzrátéssel teljesültnek vallották. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy az első gyülekezetek a zsidókeresztényeket keresztségi szertartás nélkül vették fel, és csak a pogánykeresztények részesültek ebben a szertartásban. A pogányok esetében a keresztséget követően a körülmetélést is megkövetelték tőlük. Fontos tartalmi vonása volt már az első keresztény keresztségnek, hogy a keresztelkedőnek először meg kellett ismerkednie Jézus tanításaival, szenvedéstörténetével, halálával és feltámadásával, és hittel el kellett fogadnia a keresztre feszített Jézus krisztusságát.

A Jézus halálát követő korai évtizedekben gyakorolt apostoli keresztség formailag annyiban mindenestre hasonlít mind a zsidósághoz való csatlakozást jelentő prozelita, mind pedig a keresztelő szektákhoz való csatlakozást jelző jánosi keresztséghez, hogy a vízben való alámerítés mindháromnak közös vonása. A formai hasonlósággal szemben a tartalmi eltérések olyan mélyrehatóak, hogy a keresztény keresztséget voltaképpen új és csak a kereszténységben érvényesülő sajátos szertartásnak kell minősíteni. A prozelita keresztség Izrael népi és vallási közösségébe a zsidó papság révén végzett felvétel. A jánosi keresztség a Keresztelő által végzett, az ő személyesen vezetett mozgalmához való csatlakozás. Az apostoli keresztény keresztség a Jézust Krisztusnak valló, az ő küldetésében és kijelentésében hívő, az ő életpéldáját követő gyülekezetbe való felvétel. Egyedülálló sajátossága az apostolok keresztségének az isteni Lélek, a Szentlélek szerepe, amely mind a prozelita, mind a jánosi keresztségben ismeretlen gondolat.

Márk és Máté evangéliuma már hangsúlyozta, hogy az Eljövendő majdani keresztségének lényege a Szentlélek jelenléte és közreműködése lesz. Az apostolok gyülekezet-szervező munkájának első lépése ezért a Szentlélek elnyerése és megjelenítése volt, amelyet ők – miként korábban említettük – az élő földi Jézustól nem kaptak meg. Mai gondolkodásunk, ember- és világképünk számára az Apostolok Cselekedeteiben megfogalmazott lukácsi leírás ugyan idegen lehet, de nem az isteni Lélek kiáradásának és emberi jelenlétének az apostoli időben elképzelt módja a lényeg, hanem annak a hite, hogy az emberi lélek részesedhetik az isteni Lélekben, hogy az isteni Lélek jelen-

valóvá válhatik az emberi lélekben. Az isteni Lélek, a Szentlélek pünkösdi kiáradásának újszövetségi leírása annak hogyanjáról a kereszténység két évezredes története folyamán mindamellett lényeges szerepet játszott a dogmák születésében. Az isteni Lélek látható és hallható, érzékileg megtapasztalható létezésének állítása alapot kínált ahhoz, hogy a dogmatörténet során önálló személyes létezőnek, isteni szubjektumnak gondolják el és vallják meg.

Pál apostol Kr. u. 55-ben írta Efezusból a korinthusi gyülekezetnek első levelét, amelyben úgy ír a keresztségről, mint már intézményesített szertartásról. Nem magyarázza ugyan meg eredetét, és nem ad részletes ismertetést, de a lényegét abban határozza meg, hogy a keresztény keresztség a „Krisztusban” történik. A mintegy négy évtizeddel később írt Apostolok Cselekedeteiben Lukács a saját korának kereszteleési gyakorlatát vetítette vissza az apostolok idejére. Ez a könyv is azt tanúsítja, hogy a kereszteleéseket a Krisztus vagy az Úr Krisztus nevére vagy nevében végezték. A háromságos formulát sem Pál, sem Lukács nem ismerte, és az apostolok sem gyakorolták.

Jézus működésének lényegét feltétlenül Isten országaról, uralmáról szóló tanításai, prédikációi adták (a valóságosan véghezvitt csodák és jelek csak kiegészítő alátámasztásokat jelentettek). Isten szavának, igéjének hirdetését kizárólag a hallgatóságához intézett beszédei szolgálták, amelyek keretében Jézus közvetlen értelmi és érzelmi, tudati és lelki kapcsolatot épített ki önmaga és hallgatói között. Jézus szavainak megértése és a követésükre való elhatározás, majd az ő útján való járás adták a megtérés, a metanoia tartalmát, amely egyben a korábbi úton ejtett tévedések és bűnök megbocsátását is eredményezte. A megtérés és a megbocsátás minden külső jel és forma – mint a vízbe való alámerítés és a kézzel való érintés – nélkül valósult meg, magának a hívővé vált embernek a lelkében. Az így értelmezett megtérés a lelki keresztség megvalósulása volt, és így Jézus keresztsége, miként az evangéliumok is előrejelezték, tisztán lelki keresztség volt. Jézus és a benne hívők nem alkottak körülhatárolt közösséget, hanem teljesen nyitott volt bárki csatlakozása számára. Az egyetlen feltétel abból adódott, hogy a Jézustól hallott kijelentéseket hitelesnek és igaznak vallják, amihez értelemszerűen az is hozzátartozott, hogy az ő személyében Isten egyedüli küldöttjét, az elküldött Krisztust vallják.

Jézus halálával ez a teljesen nyitott alaphelyzet gyökeresen megváltozott. Jézus közvetlen beszédei és jelei helyett az apostolokra hárult a jézusi mű folytatása, és az újszövetségi szerzők az apostoli működést a jézusi mű szerves folytatásának akarják bizonyítani. Jézus prédikációi Istenről és Isten országaról, saját küldetésének isteni eredetéről szóltak. Az apostolok első sorban Jézus küldetését és krisztusságát hirdették, saját küldetésüket pedig Jézustól eredeztették. Ahhoz, hogy lelki keresztséget is teljesítsenek a vízkeresztség mellett, szükségesnek látták a Szentlélek rajtuk való kitöltésének bizonyítását. Míg Jézus közvetlenül az Atyától kapta a Lelket és ismerte fel küldetését, az apostolok úgy vallották, hogy a Szentlélek rajtuk történt ki-

töltése az Atya és a Fiú, a Krisztus közös műve. Jézus úgy hirdette, hogy ő minden hatalmát közvetlenül az Atyától kapta, míg az apostolok arra hivatkoztak beszédekben, csodajeleknel és gyógyításoknál, hogy mindebben Jézus Krisztus ereje és hatalma nyilvánult meg. Ezeknek a gondolatoknak a figyelembevételével nagyon is érthető, hogy az apostoli keresztség formulájában csak Jézus Krisztust nevezik meg. Az ilyen keresztség az ő oltalmában és vezetésében szóló ajánlást jelent, és ezzel együtt az ő egyházába, közösségébe való belépést, amely a keresztség felvételének a lényegét adta.

Amiként az apostolok szükségesnek vélték, hogy érzékelhető bizonyosságot nyújtsanak a szervezendő gyülekezetek felé a reájuk kiárasztott Szentlélekről, ugyanúgy megtapasztalható jellel akarták szimbolizálni a reájuk kiáradt Szentlélek továbbadását. Ennek formáját a kézrátételben találták meg, ami a szertartás befejező fázisa lett, és amelyet az apostolok saját illetékességükbe vontak, személyesen gyakoroltak.

Az Apostolok Cselekedeteiben leírtak szerint az apostolok által végzett keresztség az alábbi folyamatokból épült fel: tanítóbeszéd, kerügma, amely a Názáreti Jézus történetének és megváltói tettének méltatásáról, kereszthaláláról, feltámadásáról, az Atya mellé emeltetéséről és újabb eljövételének reményéről szólt; a hallott prédikáció hatására megfogant a megtérés; következett a Jézus Krisztus nevére teljesített vízkeresztség, ezzel az eddigi életúton elkövetett bűnök bocsánatot nyertek; végül a keresztséget felvevők megkapták a Szentleket. Ilyen módon kiszolgáltatott keresztségben csak a pogányságból megtértek részesültek, és nem lehet olvasni az Újszövetségben olyan beszámolókat, amelyek szerint zsidók is részesültek volna ilyen vagy hasonló tartalmú keresztségben, amikor valamelyik Jézust követő gyülekezetekhez csatlakoztak. A zsidókeresztények különálló helyzete csaknem az első század végéig fennállt mindaddig, amíg a zsinagógiai zsidóság ki nem közösi tette őket.

Az első évszázad fordulóján, vagyis az Apostolok Cselekedetei után mintegy két évtizeddel megírt negyedik evangélium azt mutatja, hogy az egyébként pogánykeresztény gyülekezetekben is létezett az apostoli keresztség fentiekben bemutatott példájától eltérő teológiai-krisztológiai felfogás is. Míg az Apostolok Cselekedeteiben szereplő pogánykeresztény gyülekezetekben a csatlakozás elmaradhatatlan feltétele és jele volt a keresztség felvétele, addig a János evangélium hagyományában a keresztségről voltaképpen szó sem esik, miként egyébként az úrvacsora sem kapott olyan jelentőséget, mint a szinoptikus hagyományban. Ebből elsőként arra lehet következtetni, hogy a sakramentumok a jánosi gyülekezetekben nem foglaltak el olyan kulcsponti helyzetet, mint az apostoli gyülekezetekben. Biztosra lehet venni, hogy a keresztséget a jánosi gyülekezetekben is gyakorolták, és ez jelentette a gyülekezethez való csatlakozás rítusát. A Jézus küldetésébe és kijelentéseibe vetett hit (Istennek, az Atyának és Jézusnak, az elküldött Krisztusnak az „ismerete”) lelki jelenléte mellett azonban a liturgiai aktusoknak nem volt üdvöt közvetítő hatásuk. A jánosi teológiai-krisztológiai

gondolkodás voltaképpen a legközelebb állt a jézusihoz, aki az őt követőktől úgyszintén az ő személyébe és kijelentéseibe vetett hitet várta, és nem is keresztelt meg senkit az őt követők közül vízzel való keresztséggel, hanem a jézusi hívás megértése és követése „lelki keresztséget” adott. Az így megfogant benső hitet külső jelek nem helyettesíthették, és nem is közvetíthették.

Az újszövetségi könyvek közül Pál apostol leveleiből származnak a legkorábbi értesülések a keresztény keresztségről, elsőként a korinthusiakhoz intézett első levélből, majd később a rómaiaknak írt levélből is. Az Apostolok Cselekedeteiben Lukács nem Pál levelei alapján, hanem a gyülekezetekben róla élő hagyományokból tájékozódott. A Pálnak tulajdonított minden beszédet maga a szerző Lukács szerkesztette meg, akárcsak a Péter szájába adott beszédeket is. Az első korinthusi levél emeli ki, hogy Krisztus minden követőjét a Lélek egy testté keresztelte (1Kor 12,13). Hasonlót szögez le a rómaiakhoz írt levelében, de ehhez olyan kiegészítést is fűz, amely az apostoli keresztségtől idegen, és amelyet az apostolok nem is vettek át. Pál ugyanis azt is írja ebben a levélben, hogy a Jézus Krisztusban való megkereszteltetés egyben az ő halálában való eltemettetést és a feltámadásához majdani hasonlóságot is jelenti (Róm 6,3–5) Ahogyan a kereszténység egész későbbi történetében teret nyert a páli teológia és krisztológia, úgy a keresztségi teológia is mindmáig magán hordozza a korai páli megvilágításokat is. Az apostoli kor keresztségi gyakorlata azonban Lukács könyve szerint még nem követte Pál misztikáját. Itt az olvasható, hogy Pál a keresztséget már mint élő gyakorlatot ismerte meg és vette át. Formulájában legfeljebb annyiban tért el, hogy kezdetben az még nem Jézus Krisztus nevére (névében), hanem a Jézus Krisztusba (a Pál szerinti Krisztus testébe, mint a gyülekezetbe) történt.

Az újszövetségi könyvek áttekintése után kísérletet lehet tenni a kereszténység első évszázadában az evangéliumi és az apostoli keresztség gyakorlatának összefoglalására az alábbi tézisek szerint:

A keresztény keresztséget az újszövetségi szövegek alapján nem lehet úgy Jézushoz kapcsolni, miszerint ő adott volna utasítást a keresztség intézményére. Jézus nem szervezte gyülekezetté az őt követőket, még tanítványait és apostolait sem. Az ő útján járókat a lélekben megfogant hit révén kapcsolta önmagához és egymáshoz, lélek-keresztségben részesítve őket, a vízkeresztség bármiféle formája nélkül;

Az az egyetlen hivatkozási hely, amely Máté evangéliumában Jézusnak tulajdonítja a keresztség elrendelését és formulájának első írását, nem lehetett a Feltámadott és a tizenegy apostol földi találkozásának eseménye, hanem az utóbbiak körébe kialakult hitélmény vagy az apostoli kor utáni későbbi kiegészítés;

Az az egyetlen jelzés a János evangéliumában, miszerint Keresztelő Jánossal párhuzamosan Jézus is keresztelt volna, valószínűsíthető ugyan, de annak formája és tartalma feltehetően meg kellett egyezzen a Keresztelő gyakorlatával és – a megtérést követően – az ő mozgalmához, zsidóságon belüli szektájához való csatlakozást jelentette.

A keresztény keresztség az apostolok gyülekezet-szervező munkájának megindításához kapcsolódik. Formájában átvette a zsidóknál gyakorolt prozelita keresztség és a jánosi keresztség víz alá merítését és az egyszerű végérvényességét. Tartalmában azonban teljesen új megfogalmazást kapott három vonatkozásban is: először abban, hogy a Lélek, a Szentlélek szereplése kapta az új gyakorlatban a hangsúlyt, másodsorban abban, hogy a keresztelelési formula lényegét a Jézus Krisztusba, illetve az ő nevére vagy nevében való vízkeresztség adja, harmadszorban abban, hogy a keresztséggel a gyülekezet tagjává, a Jézus útján járó hívek közösségének részesévé válik a megkeresztelt.

Ez az apostoli keresztség nem érvényesült általánosan minden gyülekezetben. A zsidókereszténység fenntartotta a zsinagóghoz való tartozását, amelyet a körülmetélés pecsételt meg. A pogányságból ide áttérők prozelita vízkeresztségben részesültek, amelyet a körülmetélésnek is követnie kellett. A keresztény víz- és lélek-keresztség a zsinagógáktól független pogánykeresztényekre terjedt ki.

A pogányok keresztény keresztségénél – amelyet mindig megelőzőtt a Jézusra és az ő követésére vonatkozó tanítás – a víz- és lélek-keresztség minden esetben feltétel volt, de térben és időben elkülönülten is megvalósulhattak. A lélek-keresztség általánosan elterjedt gyakorlatát a kézrátétel jelentette, amelyet a lukácsi leírások alapján – ha nem is kifejezetten – szentségi értékeléssel lehet minősíteni, minthogy a korabeli értelmezés szerint a kézrátéttel a Szentlélek közvetítése teljesült.

Az apostoli keresztség szentségi-sakramentumi jellege nem érvényesült általánosan. János evangéliumában a Jézushoz való tartozásnak az ő személyes küldetésébe és kijelentésébe vetett hit volt a tartalma és a feltétele. Nem kimondottan ugyan, de ebből következőleg a keresztség szertartásának nem lehetett sakramentumi jellege, hanem a Jézusnál is feltételezett lélek-keresztség érvényesült, amelyet kizárólag a hit lelki jelenléte és nem külső jelek szentesíthettek.

A keresztség tekintetében korunkban sem mutat a kereszténység teljes egyöntetűséget a szentségi tartalom és a használt formula vonatkozásában. Az unitarizmusban kezdettől fogva kialakult a Jézushoz és a János evangéliumhoz igazodó értelmezés, amely a keresztséget lelki keresztségként fogja fel, és a liturgiát magát a hit függvényének tekinti, amelynek önmagából eredően nincs üdvösséget adó vagy közvetítő szerepe. Arra mindemellett már Szentábrahámi is figyelmeztetett, hogy a keresztség – az úrvacsorával együtt – kiemelkedik a szertartási rendből, és mindkettő csak az isteni szentséggel vagy a krisztusaival való érintkezésben kap igaz értelmet, ami szertartássá minősíti őket. Nem lehet ugyan az evangéliumi tradíció követésének tartani a Jézus Krisztus nevére vagy nevében szóló keresztségi formulát, de mindmáig a kereszténység meghatározó lényegét adja, ezért nem is mellőzhető. Isten az Atya, Jézus Krisztus a Fiú és Isten Szentlelke a keresztény hit három olyan pillérét jelenti, amely az uni-, a bini- és a trinitárius ke-

reszténységre egyaránt érvényes akkor is, ha a Triász három tagját és egymásközi kapcsolatát illetően az egyetemes keresztény anyaszentegyházon belül az egyes tagegyházak hitelvei nem teljesen fedik egymást, vagy éppen akár ütközhetnek is.

Felhasznált irodalom:

- Harnack, Adolf: *Dogmengeschichte* (Tübingen, 1991)
Conzelmann, Hans: *Geschichte des Urchristentums* (Göttingen, 1989)
Schmithals, Walter: *Theologiegeschichte des Urchristentums* (Stuttgart, 1994)
Persch, Rudolf: *Die Apostelgeschichte* (Düsseldorf, 1995)
Roloff, Jürge: *Die Apostelgeschichte* (Göttingen, 1988)
Weiser, Alfons: *Die Apostelgeschichte* (Würzburg, 1989)
Lowry, W. Charles: *The First Theologians* (Chicago, 1986)
Mussner, Franz: *Apostelgeschichte* (Würzburg, 1995)

Dr. ANDREAS RÖSSLER

A SZABADELVŰ VALLÁS SZÜKSÉGSZERŰSÉGE A HOLNAP EURÓPÁJÁBAN*

1. A holnap Európája a globalizáció szempontjából egy kényszerközösség

A 19. században az emberek nemzeti egységre vágytak, ezért mentek barikádokra és börtönökbe Németországban, Olaszországban, Görögországban, Lengyelországban és másutt. Sokan harcoltak a szülőföld egyesítéséért, akár életük kockáztatásával is.

Ezzel szemben a ma és a jövő Európája mint nemzetek fölötti közösség már nem az emberi vágyaknak tárgya, hanem csak a megfontolt, céltudatosan messze előrelátó politikusoké. Alig vannak néhányan, akik lelki hazát keresnek Európában.

A ma egységesülő és a jövőbeni egységes Európa inkább szükségközösség, vagy még inkább egy gazdasági és katonai kényszerközösség, ami a globalizáció szempontjából elkerülhetetlennek tűnik. Így az egységes Európát nem lelkesedéssel, hanem mint egyfajta szükséges rosszat fogadják.

A romantika korszakában egy nyugati-keresztény Európa eszméjét ápolták, amely állítólag a középkorban megvalósult. Ennek az ideálnak azonban

* Németből fordította: Kapitány Lídia